

Фролов Олександр Павлович, завідувач навчальної лабораторії кафедри фінансових розслідувань факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції Університету державної фіскальної служби України

ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ОФОРМЛЕННЯ ОБШУКУ

Обшук – це слідча (розшукова) дія, спрямована на виявлення та фіксацію відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб (ч. 1 ст. 234 КПК України).

Як і інші слідчі (розшукові) дії, обшук можна класифікувати за різними підставами, виділивши, таким чином, окремі його види.

Так, по обшукуваному об'єкту традиційно виділяють наступні види обшуку:

- 1) обшук приміщення;
- 2) обшук місцевості;
- 3) обшук транспортних засобів;
- 4) обшук особи, особистий обшук.

Отже, об'єктом обшуку може бути будь-яке місце, що перебуває у когонебудь у розпорядженні (власності), або особа, якщо є дані (достатні підстави) вважати, що в цьому місці чи в цієї особи можуть бути речі, предмети, цінності, документи та інші матеріальні об'єкти, які мають значення для кримінального провадження.

В діючому КПК України обшук поділяється на:

1) обшук житла (під житлом особи розуміється будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення);

2) обшук іншого володіння особи (під іншим володінням особи розуміються транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи – ч. 2 ст. 233 КПК України);

3) обшук особи (особистий обшук – ч. 3 ст. 208, ч. 7 ст. 223 та ч. 5 ст. 236 КПК України).

Взагалі Кримінальний процесуальний закон не передбачає різних видів обшуку і регламентує їх проведення загальними правилами. Виключенням є тільки особистий обшук, провадження якого має деяку процесуальну специфіку.

Обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді (ч. 2 ст. 234 КПК України).

У разі необхідності провести обшук слідчий за погодженням з прокурором або прокурор звертається до слідчого судді з відповідним клопотанням, яке повинно містити відомості про:

- 1) найменування кримінального провадження та його номер;
- 2) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання;

3) правову кваліфікацію кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

4) підстави для обшуку;

5) житло чи інше володіння особи або частину житла чи іншого володіння особи, де планується проведення обшуку;

6) особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться;

7) речі, документи або осіб, яких планується відшукати.

До клопотання також мають бути додані оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими прокурор, слідчий обґрунтовує доводи клопотання, а також витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання (ч. 3 ст. 234 КПК України).

Клопотання про обшук розглядається у суді в день його надходження за участю слідчого або прокурора (ч. 4 ст. 234 КПК України).

Слідчий суддя відмовляє у задоволенні клопотання про обшук, якщо прокурор, слідчий не доведе наявності достатніх підстав.

У разі невідкладних випадків, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, слідчий, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи. У такому випадку прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді. Слідчий суддя розглядає таке клопотання згідно з вимогами ст. 234 КПК України, перевіряючи, крім іншого, чи дійсно були наявні підстави для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді. Якщо прокурор відмовиться погодити клопотання слідчого про обшук або слідчий суддя відмовить у задоволенні клопотання про обшук, встановлені внаслідок такого обшуку докази є недопустимими, а отримана інформація підлягає знищенню в порядку, передбаченому ст. 255 КПК України (ч. 3 ст. 233 КПК України).

Уповноважена службова особа, слідчий, прокурор може здійснити обшук особи без ухвали слідчого судді у разі:

1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення;

2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин (ч. 1–3 ст. 208 КПК України);

3) якщо є достатні підстави вважати, що особи, які перебувають в житлі чи іншому володінні, де проводиться обшук, переховують при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження. Обшук особи повинен бути здійснений особами тієї ж статі (ч. 5 ст. 236 КПК України).

Обшук житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді повинен відбуватися в час, коли завдається найменша шкода звичайним заняттям особи, яка ним володіє, якщо тільки слідчий, прокурор не вважатиме, що виконання такої умови може суттєво зашкодити меті обшуку (ч. 2 ст. 236 КПК України).

При обшуку або огляді житла чи іншого володіння особи, обшуку особи обов'язковою є участь не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії (ч. 7 ст. 223 КПК України).

Для участі в проведенні обшуку може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, представник та інші учасники кримінального провадження. З метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в обшуку має право запросити спеціалістів. Слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення обшуку осіб, чиї права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені (ч. 1 ст. 236 КПК України).

Перед початком виконання ухвали слідчого судді особі, яка володіє житлом чи іншим володінням, а за її відсутності – іншій присутній особі повинна бути пред'явлена ухвала і надана її копія (ч. 3 ст. 236 КПК України) та запропоновано добровільно видати зазначені в ухвалі предмети й документи.

У разі відсутності осіб у житлі чи іншому володінні копія ухвали повинна бути залишена на видному місці у житлі чи іншому володінні особи. При цьому слідчий, прокурор зобов'язаний забезпечити схоронність майна, що знаходиться у житлі чи іншому володінні особи, та неможливість доступу до нього сторонніх осіб (ч. 4 ст. 236 КПК України).

Обшукуваним, понятим і відповідним представникам необхідно роз'яснити їх право бути присутніми під час усіх дій слідчого, прокурора й робити з приводу цих дій заяви, що підлягають занесенню до протоколу обшуку (ч. 8 ст. 236 КПК України).

Обшук на підставі ухвали слідчого судді повинен проводитися в обсязі, необхідному для досягнення мети обшуку (ч. 5 ст. 236 КПК України).

При обшуку слідчий, прокурор має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення обшуканого житла чи іншого володіння особи чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати документи, тимчасово вилучати речі, які мають значення для кримінального провадження. Предмети, які вилучені законом з обігу (зброя, на яку не має дозволу, вибухівка, сильнодіючі отруйні речовини, наркотики, документи, що містять державну таємницю тощо), підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінального провадження. Вилучені речі та документи, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, та не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном (ч. 7 ст. 236 КПК України).

Усі вилучені предмети й документи слідчий, прокурор повинен пред'явити понятим та іншим присутнім і перелічити в протоколі обшуку чи доданому до нього описі із зазначенням їх назви, кількості, міри, ваги, матеріалу, з якого вони виготовлені, та індивідуальних ознак.

Протокол обшуку – письмовий процесуальний документ, який фіксує перебіг та результати проведеного обшуку (ч. 1 ст. 104 КПК України). До протоколу може додаватись опис вилученого під час обшуку, який є невід'ємним додатком до протоколу.

Один примірник протоколу обшуку приєднується до матеріалів кримінального провадження, а другий примірник протоколу обшуку разом із доданим до нього описом вилучених документів та тимчасово вилучених речей (за наявності) вручається особі, у якої проведено обшук, а в разі її відсутності – повнолітньому членові її сім'ї або його представникові.

При проведенні обшуку на підприємстві, в установі або організації другий примірник протоколу вручається керівнику або представникові підприємства, установи або організації (ч. 9 ст. 236 КПК України).

Протокол обшуку стане джерелом доказів тільки в тому разі, коли буде додержано процесуального порядку провадження цієї слідчої (розшукової) дії, відповідно до вимог ст. 104–106, 233–236 КПК України.

На сьогодні в наукових колах розроблено та пропонується для використання методика проведення обшуку в формі спеціальної операції (С. Б. Росинський).